

Z MIROM NA VOJNO – KONTROVERZNO "VMEŠAVANJE" KOPRSKIH LOKALNIH OBLASTI?!

Aurelio JURI

Državni zbor Republike Slovenije, SI-1000 Ljubljana, Šubičeva 4

e-mail: aurelio.juri@email.si

IZVLEČEK

O vlogi koprskih lokalnih oblasti med vojno za Slovenijo bom spregovoril predvsem kot takratni predsednik Skupščine Občine Koper.

Z opisom dogodkov, ki so se v tistem času vrstili na območju koprške občine in ki sem jih osebno doživel, želim pojasniti okoliščine, ki so privedle do "vmešavanja" občinskih moč in zlasti podpisaneга v sama razmerja med našimi obrambnimi organi in enotami Jugoslovanske ljudske armade..

Relevantna dogajanja zadevajo 29. junij ter 2. in 3. julij.

Ključne besede: vojna za Slovenijo, Koper, JLA, Teritorialna obramba, vojaške akcije, 1991

CON LA PACE CONTRO LA GUERRA -- "INGERENZE" CONTROVERSE DELLE AUTORITÀ LOCALI CAPODISTRIANE

SINTESI

Tratto del ruolo svolto dalle autorità locali capodistriane durante la guerra per l'indipendenza della Slovenia, soprattutto in veste di presidente d'allora dell'Assemblea del Comune di Capodistria.

Tramite la descrizione delle vicende che si susseguirono in quel periodo sul territorio del comune di Capodistria e che ho vissuto personalmente, desidero illustrare le circostanze che indussero "alle ingerenze" delle autorità comunali e soprattutto del sottoscritto nei rapporti tra i nostri organi di difesa e i reparti dell'armata popolare jugoslava.

Gli avvenimenti rilevanti riguardano il 29 giugno, nonché il 2 e il 3 luglio.

Parole chiave: guerra per la Slovenia, Capodistria, Armata Popolare Jugoslava, Difesa Territoriale, operazioni militari, 1991

Svoje pričevanje osredotočam na to, kar sem doživel oziroma spremljal neposredno kot takratni predsednik skupščine občine Koper, in na to, kar smo v tistem času v občinskem vodstvu počeli ter kar je bilo pozneje predmet živahnih diskusij in polemik ob vprašanju, ali je bilo prav, zakonito in državotvorno, da smo se "vmešali" v zadeve, o katerih so odločale višje ravni oblasti.

Podrobneje bom opisal potek dogodkov 26. junija, ko se je zgodba začela, 29. junija, ko se je na Škofijah močno streljalo, ko so padle tri žrtve in je v Koper na pogajanja pridrvel sam general Čad, ter 2. in 3. julija, ko sem se s poveljnikom armadnih enot na Obali pogajal o modalitetah njihovega umika ter jih pospremil iz Kopra.

O preostalih dneh je morda zanimivo le to, da so bili v znamenju pospešene politične dejavnosti predvsem predsedstva občine, ki je v treh izjavah (27., 28. in 30. junija) najodločneje obsodilo poseg zveznih oblasti ter podprlo prizadevanja republiškega vodstva za mirno rešitev zapleta in za ubranitev izbojevanе neodvisnosti, civilno prebivalstvo mirilo in ga pozivalo k ravnanjem skladno z navodili pristojnih, zavračalo pojave kolaboracionizma z agresorjem ter nacionalne diferenciacije med občani in pozivalo prijatelje ter partnerje iz Italije in Evrope k pritiskom na Markovičevu vlado, da bi generalom vendarle zaukazala prekinitev agresije in slovenskemu narodu priznala pravico do samoodločbe oziroma izid plebiscita o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije.

S svoje strani je izvršni svet občine, ki mu je predsedoval Boris Gorup, v skladu s svojimi pooblastili in nalogami skrbel za oskrbo prebivalstva z vsemi potrebščinami, da bi življenje in delo v podjetjih in ustanovah potekala čim bolj nemoteno.

Sprejeli smo tudi tri pomembne obiske iz Italije: 28. junija skupino sedmih parlamentarcev iz Furlanije – Juljske krajine, ki jih je vodil član zunanjepolitične komisije poslanske zbornice, sicer nekdanji miljski župan in moj osebni prijatelj Viller Bordon, ki je poskrbel, da je bil naš klic na pomoč italijanskim oblastem in javnosti že isti večer prebran v osrednjem TV-dnevniku RAI; ter 4. julija delegacijo Demokratične stranke levice pod vodstvom sekretarja za mednarodne odnose Piera Fassina in skupino šestih županov tržaške pokrajine s predsednikom pokrajinskega sveta Dariem Crozzolijem na čelu.

Osebnostno sem prek Radia Koper-Capodistria v slovenščini in italijanščini že skoraj dnevno poročal o položaju v občini ter o tem in o nadaljnjih potencialnih zapletih tudi številnim tujim, zlasti italijanskim medijem: Corriere della sera, Il Giorno, l'Unita', La Repubblica, La Stampa, Il Piccolo, Il Gazzettino, Il Messaggero, El Pais, RAI, Italia 1, Canale 5, Radio Radicale, Radio Popolare.

Z novinarji sem se najpogosteje srečeval v Loggi, ki je tako, po Cankarjevem domu, postala drugo najpomembnejše tiskovno središče za tuje poročevalce v Sloveniji.

Ves čas je bilo vodstvo občine v stiku seveda tudi s pristojnimi republiškimi organi in na voljo organom, ki so vodili oboroženi odpor zoper armadno agresijo.

Zdaj pa podrobneje o dogajanjih, ki so ključna za razumevanje vloge koprskih lokalnih oblasti med desetdnevno, ali natančneje, na Koprskem, osemdnevno vojno za Slovenijo.

26. junij – sreda, DAN PREJ!

Medtem ko v Ljubljani potekajo zadnje priprave na slovesno razglasitev neodvisnosti in samostojnosti Republike Slovenije, ki bo zvečer na Trgu republike, v Kopru, na Markovcu, odpiramo Cesto A, ki bo vodila do izolske bolnišnice. Posvečamo jo rojstvu države. Trak bo prerezan ob 16. uri.

Ko je priložnostni nagovor pripravljen in seveda intoniran zmagoslavno, s kako pikro na račun vlade zaradi hitenja pri postavitvi tako imenovanih nadzornih točk ob Dragonji, pridrvi k meni v pisarno občinski sekretar za obrambo in civilno zaščito Dorijan Maršič – ura je 14 – in me seznaní, da so pri črnokalskem kamnolomu z nekaj tovornjaki postavili cestno zaporo, ker k nam prihaja vojaška kolona iz Ilirske Bistrice, ter da je zaradi tega v smeri proti Ljubljani nastala štirikilometrski kača vozil, pretežno dopustnikov. Tisočere voznike in potnike, ki so obtičali v pregreti pločevini, civilna zaščita že oskrbuje z vodo.

Udeležence slovesnosti na Markovcu seznanim z razmerami. Upanje vseh nas je, da nas skuša JLA le ustrahovati, a da kaj hujšega ne bo.

Dan za tem enota dveh oklepni transporterjev ter nekaj tovornjakov in terencev prebije zaporo na Črnem Kalu in prispe na Škofije. Pri Serminu pristane vojaški helikopter in izkrca skupino zveznih miličnikov. Popoldne je mednarodni mejni prehod v rokah jugoslovanske vojske in policije, ki sta številčno premočna, da bi se jim naši več kot verbalno uprli. Pade tudi Lazaret. O vojaških operacijah so drugi viri bolj podrobni.

29. junij – sobota

Želimo si, razmeram navkljub, mirno, pretežno družini posvečeno soboto, a ne morem, ne da bi skočil do Verdijeve 10 pogledat, ali je treba postoriti kaj posebnega. Tuji turisti, ki so letovali na slovenski obali, so že dan prej začeli množično odhajati prek Škofij in Lazareta ali s plovili iz portoroške marine, medtem so naši policisti in teritorialci sklenili obroč okoli zasedenih mejnih prehodov.

Ko ob 8.20 stopim v pisarno, me iz Centra za obveščanje seznanijo, da je na Škofijah prišlo do silovitega streljanja. Situacija se začne bliskovito razvijati. Na ankaranski cesti, pri gostišču Norbedo, so naši iz zasede zadeli oklepni transporter, ki je iz stražnice Moretini hotel na Škofije. Posadka je bila ranjena, vozilo pa je obtičalo v jarku. Na območju Škofij je bil sprožen zračni alarm, a napovedani helikopterji se niso prikazali.

Prikazala pa se je motorizirana okrepitev iz Hirske Bistrice: tank in trije transporterji, so mi povedali. Kolona se je ustavila pred Črnim Kalom.

Vztrajna pogajanja po radijski zvezi med načelnikom Uprave za notranje zadeve Koper Dušanom Moljkom in poveljnikom armadnih enot na Obali, polkovnikom Bogdanom Krtiničem, preprečijo nadaljnje zaostrovanje položaja.

Zvem, da so bili v jutranjem streljanju na Škofijah trije vojaki ubiti in da s svojega Bova (oklepni transporter) na mejnem prehodu neki podivjan poročnik, po imenu Zoran Šaklev, grozi, da bo z raketami ciljaj na črpalko in na samo vas, če se naši ne bodo umaknili z zavzetih položajev.

Med občankami in občani napetost in zaskrbljenost naraščata. "Kaj zaboga se dogaja?" sprašujejo. Do poldneva sem prejel več kot petnajst klicev.

Potem ko sem jih skušal pomiriti tudi prek radia, mi načelnik Moljk po telefonu sporoči, da prihaja v Koper sam poveljnik 13. korpusa, general Marjan Čad, ki je pripravljen na pogajanja, a ne drugje kot na sedežu občine. Vlogo gostitelja in posrednika sprejemem brez pomisleka.

Ob 13. uri ali malo čez so Moljk in skupina njegovih sodelavcev na Verdijevi 10. Ogledajo si malo sejno dvorano, kjer bodo pogovori. Moljk predlaga, da naj jih vodim jaz, v pogajalski skupini pa bosta še Anton Žele, vodja koordinacijske podskupine za Južnoprimorsko pokrajino, in Boris Gorup.

"Če se z generalom ne bo mogoče dogovoriti," mi napove načelnik UNZ, "ga bomo s pomočjo dveh specialcev, skritih v sosednji pisarni, ugrabili. Ko vdreta v dvorano, se ti in Gorup spustita pod mizo, ker lahko pride do streljanja!"

Pomislim, ali je namera o pogajanjih iskrena oziroma ali nismo morda Čada le zvabili v past. Priznam, da občutek ni bil prijeten!

Močno zastražen, v spremstvu polkovnika in adjutanta, korpulentni poveljnik reškega korpusa vstopi v zgradbo kako minuto po 14. uri. Ker njegov pomočnik obdrži pri sebi kalašnikov, čeprav je bilo že prej dogovorjeno, da na pogovorih ne bo orožja, Moljk vzame s seboj še oboroženega inšpektorja Fabia Steffeta, ki je Čada pričakal že na Črnem Kalu.

Pogajanja so trda, padajo težke besede in medsebojne obtožbe, general nas krivi za smrt zjutraj ubitih vojakov. Žele mu odvrne, da se kot Slovenec ni uprl ukazom Beograda. Temperatura v dvorani se povzpne do vrelišča, a po poldrugi uri se sporazumemo:

- bojna vozila pri Črnem Kalu bodo umaknjena,
- dovoljen bo premik samo vozil s hrano in vodo oziroma sanitetnih in poveljniških vozil,
- vsak prelet helikopterjev bo JLA prej napovedala,
- oblikovana bo skupna komisija za preiskavo krvavega streljanja na Škofijah,
- občina Koper bo zaprosila pristojne republiške organe, da naj dovolijo dostavo vode in elektrike vojašnicam.

Ko general odide, odpelje s Črnega Kala tudi motorizirano enoto, ki je bila prispela tja.

Še telefonski pogovor v eter, prek Radia Radicale, z evropskim poslancem Marcom Pannello, ki me je iz Bruslja poklical, da bi ga seznanil z razmerami, pa se do takrat najdaljši dan konča.

2. julij – torek

Od polnoči je Lazaret spet v slovenskih rokah. Po zaslugi njihovega tamkajšnjega poveljnika, Koprčana Vlada Savarina, sicer starega znanca še iz otroških let, se vojaki predajo našim policistom in teritorialcem.

Ob 10. uri me Moljk pokliče in mi sporoči, da je polkovnik Krtinič prekinil pogajanja – njegovi so še vedno brez elektrike in vode – in da za sogovornika sprejme samo še mene. Jaz pa vem, da je dva večera poprej predsednik Kučan vsem predsednikom občin poslal telefaks: "Pogajanja z armado prepustiti izključno pristojnim organom!"

Kaj torej storiti? Moljk vztraja: "Če ne bo pogovorov, bo streljanje!"

Poiščem predsednika republiškega predsedstva, a je v Avstriji. Tudi predsednik vlade Lojze Peterle ni dosegljiv. Povežejo me s poveljnikom Teritorialne obrambe, generalom Janezom Slaparjem. S položajem je seznanjen. "Če menite, da lahko odigrate pozitivno vlogo, poskusite!" mi odgovori.

Z voznikom Edijem Jermanišem se ob 11.30 zapeljeva na Moretine. Možakar okoli 55 let, močne postave in pokončne držče, karierni vojak, me pričaka pri vhodu na dvorišče stražnice. Umazani in prepoteni polkovnik se vede kot človek, ki je še vedno kos situaciji, toda prestrašeni in dehidrirani obrazi okoli njega ter smrad v karavli – šest dni so že brez vode – izdajajo obup.

Prisedeva, iz žepa potegnem pero in kopijo tri dni starega sporazuma s Čadom – drugega papirja nimam – in zapišem pogoje, ki jih oficir narekuje za to, da začne umik svojih enot:

- do 14. ure naj bodo vojaki in zvezni miličniki, ki so na Debelem Rtiču s svojimi družinami, pospremljeni na Moretine,
- enote UNZ in TO naj se vsaj 500 metrov oddaljijo od stražnic,
- na vsako streljanje bo JLA odgovorila z vsemi sredstvi do uničenja točke,
- do 13. ure naj se stražnici Moretini priklopita voda in elektrika,
- ob 16. uri nadaljevanje pogovorov glede modalitet in smeri umika armadnih enot,
- če navedeni pogoji ne bodo izpolnjeni do 16. ure, naj se civilno prebivalstvo v bližini kriznih objektov umakne.

Prvi pogovor se konča po 20 minutah. Ko ju seznanim s polkovnikovimi zahtevami, jih Moljk in Žele sprejmeta in svojim možem zaukažeta ustrezne ukrepe.

Drugič sem na Moretinih ob 16. uri. Z menoj je tokrat še inšpektor Vojko Vodopivec. S polkovnikom čakamo na prihod vojakov in supovcev – zveznih miličnikov – z Debelega Rtiča, ko zaslišimo tuljenje sirene iz Kopra. Sprožen je bil zračni alarm, a bombniki, ki so poleteli iz Pulja, so se že vračali. Sporočeno jim je bilo, da so pogajanja potekala zadovoljivo.

Ob 17. uri so s prihodom njegovih z Debelega Rtiča vse Krtiničeve zahteve izpolnjene, in torej izpolnjeni vsi pogoji za umik. Manjka le še ukaz z vrha.

3. julij – sreda

Jutro mine v čakanju na sporočilo, da je ukaz o umiku prispel. Še dve poti v Moretine, zato da bi podrezal polkovnika k izpolnjevanju dogovora in dane besede oziroma k umiku, in končno se vkrcavanje vojakov na tovornjake in terence na Moretinih ob 19. uri začne.

Zaplete pa se na mejnem prehodu Škofije, kjer vojaki še vedno čakajo na navodila. Kaže, da imajo težave z zvezami.

Polkovnik mora takoj tja. Ponudim mu prevoz z občinskim citroenom XM. Za nami s svojim golfom pelje inšpektor Vodopivec.

Pričaka nas neki poročnik z naperjenim avtomatom. Zakriči, naj izstopimo iz avtomobila. Tako zmeden in napet je, da še polkovnika ne opazi takoj. Drugi so še vsi na svojih obrambnih položajih. Vsepovsod mine in žice, ki jih povezujejo.

Krtinič okrega podrejenega in zaukaže takojšnjo evakuacijo.

V dvajsetih minutah je kolona pripravljena na odhod.

Medtem ko čakamo na prihod dveh naših policijskih avtomobilov, ki jo bosta pospremila iz Kopra, si z Vodopivcem ogledava še razdejjane prostore mejnega prehoda, nato se s polkovnikom zapeljeva nazaj v Moretine, po preostale.

Ko je kolona z mejnega prehoda že pri Dekanih, krenemo še mi. Na čelu kolone jo pospremim do Črnega Kala, in ko od tam pospeši proti Ilirski Bistrici, se mi od srca odvali skala. Osemdnevna okupacija je končana!

Z Edijem se vidno zadovoljna vračava proti Kopru – povabil me je k sebi na kozarec domačega refoška. Ko voziva mimo Dekanov, mi iz Centra za obveščanje sporočijo, da je mejni prehod Škofije znova odprt in v naših rokah. Napotiva se tja.

Pričaka naju pravo ljudsko rajanje, v katerem so se pomešali policisti, Škofjotke in Škofjoti, teritorialci, novinarji, karabinjerji in financarji, občinski možje, mimo-idoči. Veselica se bo zavlekla pozno v noč.

A tudi moje ravnanje po odhodu JLA bo šlo mojim kritikom hudo v nos:

- dopis predsedniku vlade Peterletu 8. julija, s katerim sem protestiral zoper odstavitev načelnika Moljka in poveljnika južnoprimorskega štaba TO Franca Anderliča – domneval sem, da zato, ker sta mi zaupala pogajanja?!

- pisno generalu Čadu 10. julija, potem ko je zagrozil z napadom na kontrolno

postojanko v Jelšanah, ker so mu naši policisti pregledovali vozila, ki so oskrbovala mejne stražnice, s katerim sem ga, v duhu pogajanj v Koprju, pozival k umirjanju. In ne zaostrovanju situacije – odgovoril mi je pritrdilno;

– ter priložnostni nagovor na proslavi ob odhodu zadnjega vojaka JLS s Slovenije 26. oktobra v Koprju, ko sem pred množico pripadnikov TO in bistveno bolj okrnjenim zastopstvom policije ob tem odhodu v imenu večine Koprčank in Koprčanov pozdravil tudi začetek postopne demilitarizacije Slovenije. Za mnoge navzoče je pozdrav izzvenel kot pravcata herezija!

PEACE OVER WAR - THE CONTROVERSIAL "INTERFERENCE" BY THE LOCAL KOPER AUTHORITIES

Aurelio JURI

The National Assembly of the Republic of Slovenia, SI-1000 Ljubljana, Šubičeva 4

e-mail: aurelio.juri@email.si

SUMMARY

I am presenting the story of the role of the local authorities of Koper during the War for Slovene independence as president of Municipality of Koper at that time.

By describing the events that took place in the Koper area, in which I was personally involved, I would like to explain the circumstances which led to the "interfering" by the municipal men and especially the signed documents between our defence organs and YNA units.

The relevant events took place on June 29th and July 2nd and 3rd.

It was interesting that in Koper we were the first who officially – in a speech when opening road A to the hospital in Izola on the morning of June 26th – informed the public that the YNA had been on their way to the border with Italy and that the following days were marked by an increased and thorough political activity of the local government of Koper, which condemned the attack of the YNA on Slovenia, supported the efforts of the Slovene government to solve the situation peacefully and to defend its independence, called on the inhabitants to remain calm and to act upon instructions given, rejected collaboration with the aggressor, and via direct contacts or through the media called on friends and partners from Italy and Europe to put pressure on federal government to stop the aggression.

At the same time the Executive Council provided for the inhabitants and did its best to ensure a normal life in the municipality.

Saturday, June 29th, was marked by two events: intensive shooting in the morning in front of the international border crossing at Škoflje, which had been taken by the YNA, together with Lazaret, two days earlier – three Yugoslav soldiers were killed –

and the afternoon negotiations at the local government office, at the request of the main negotiator of the army himself, head of Internal Affairs, Mr. Dušan Moljk, myself and General Marjan Čad, who had sent the units. A truce was effectively reached.

I acted as mediator again on Tuesday, July 2nd, after Bogdan Krtinič, Chief Commander of YNA units in Koper, had stopped the talks, claiming that his men had been without water and electricity for five days and threatened to attack from the ground as well as from the air. I was the only person he was prepared to meet for talks.

The problem with water and electricity was instantly solved after the first meeting around 12 o'clock, and in return the colonel promised to retreat. Four more talks were necessary before the actual command for retreat arrived on Wednesday, July 3rd, after 6 p.m.

One hour later the army was retreating in two queues from the Municipality of Koper. I myself accompanied it to Črni Kal. The Škofije border crossing was open again at 8 p.m., and when I arrived there the local people, policemen, members of the Territorial Defence, councillors, Italian policemen and customs officials, journalists and passers-by were celebrating.

The nightmare was over.

Key words: War for Slovenia, Koper, JLA, Territorial Defence, military campaigns, 1991

VOJNA ZA SLOVENIJO NA ILIRSKOBISTRISKEM

Tomo ŠAJN

Primorske novice, SI-6000 Koper, Ulica OF 12

e-mail: tomo@prim-nov.si

IZVLEČEK

V pričujočem prispevku poskušam na konkretnem primeru in osebni izkušnji predstaviti vojna dogajanja junija in tudi julija 1991 na območju občine Ilirska Bistrica. Po drugi strani pa bi želel opozoriti na probleme in težave, ki so se pokazale ob zbiranju gradiva in osebnih pričevanj, ki sem jih pripravljaj za objavo v knjigi 'Dan prej'. Območje ilirskobistriške občine je bilo predvsem zaradi geografske lege in s tem povezanih dogodkov specifično, zato mu bom v prispevku posvetil nekaj več pozornosti.

Ključne besede: vojna za Slovenijo, Slovenija, Ilirska Bistrica, JLA, Teritorialna obramba, vojaške akcije, 1991

LA GUERRA PER LA SLOVENIA SUL TERRITORIO DI ILIRSKA BISTRICA

SINTESI

Nel seguente contributo cerco di presentare, sull'esempio concreto e sull'esperienza personale, gli avvenimenti di guerra, successi in giugno e anche in luglio del 1991 sul territorio del comune di Ilirska Bistrica. D'altro canto vorrei richiamare l'attenzione sui problemi e sulle difficoltà, sorte nel raccogliere il materiale e le testimonianze personali, che preparavo per la pubblicazione del libro "Il giorno prima". Il territorio del comune di Ilirska Bistrica è stato strategicamente rilevante soprattutto a causa della posizione geografica e in seguito agli avvenimenti ad essa collegati, perciò nell'intervento mi occuperò più dettagliatamente di quanto sopra.

Parole chiave: guerra per la Slovenia, Slovenia, Ilirska Bistrica, Armata Popolare Slovena, Difesa Territoriale, operazioni militari, 1991

V sredo, 26. junija 1991, je bil lep sončen dan. Okrog 12. ure sem srečal znanca, ki se je vračal iz Ljubljane in v Pivki naletel na tankovsko kolono, ki je povzročila precejšnjo prometno zmedo. V tistih nekoliko napetih dneh premiki jugoslovanske vojske niso bili nič nenavadnega, zato si njegove pripovedi nisem preveč gnal k srcu. Toda čez dobro uro me je v dopisništvo Primorskih novic in Radia Koper poklical nekdo iz avtoprevozniskega podjetja Transport, ki ima sedež nasproti tankovski vojašnici Trnovo, na zahodnem obrobju Ilirske Bistrice. Precej razburjen mi je hitel pripovedovati, da sta iz vojašnice pravkar krenili dve koloni oklopnih vozil, tankov in samohodk. Ena na levo, v smeri proti Ribnici, druga pa na desno, proti središču mesta in naprej po cesti za Podgrad. Ker sta to dve različni smeri, sem se po kratkem premisleku odločil za cesto proti Ribnici, sedel v avto in se s fotografskim aparatom odpravil v lov za oklepni JA. V kraju Bitnja sem obtičal za kolono osebnih in tovornih vozil. Miličnikom, ki so urejali promet, sem poskušal dopovedati, da sem novinar in da bi moral dohiteti tanke. Ker pa me niso poznali in ker s seboj nisem imel novinarske izkaznice, sem se odpeljal nazaj v Ilirsko Bistrico. Na občinskem štabu TO so mi povedali, da spremljajo premikanje obeh kolon, vendar ne bodo ukrepali. Povedali so mi tudi, koliko vozil je v vsaki. Oborožen s temi osnovnimi podatki sem se okrog 14.30 prvič oglasil v program Radia Koper, in tako se je začela moja, novinarska vojna za Slovenijo.

Ko sem se torej pred dobrimi desetimi leti novinarsko "spoprijel" z jugoslovansko armado, nisem niti slutil, da bom kdaj o teh dogodkih pisal prispevke, ki bodo nekoč objavljeni celo v knjigi. Še dosti manj pa sem slutil, da bom o svojih spominih in izkušnjah iz časa vojne za Slovenijo na območju občine Ilirska Bistrica kdaj pripovedoval udeležencem kakšne mednarodne znanstvene konference. Moj prispevek seveda ni znanstveni referat, opremljen z vsem potrebnim znanstvenim aparatom, saj ne temelji na virih, ampak na novinarskih zapisih in osebnih spominih.

Zakaj smo se iz obsežne knjige Dan prej odločili za prikaz dogajanja na Bistriskem, in ne kje drugje? Predvsem zato, ker je območje ilirskobistriske občine zaradi svoje zemljepisne lege specifično, saj leži nekako na pol poti med Reko in Trstom oziroma državno mejo med Slovenijo (tedaj mednarodnopravno še Jugoslavijo) in Italijo. Bolj ali manj znano je dejstvo, da je le manjši del slovenskega ozemlja v vojaškem smislu sodil pod pristojnost Reškega korpusa s sedežem na Reki. Torej, poveljstva, ki je imelo sedež v sosednji republiki oziroma po razglasitvi slovenske neodvisnosti že v sosednji državi. Gre za ozemlje med današnjo slovensko-hrvaško državno mejo od Sečovelj prek Čičarije do snežniških gozdov na eni strani ter do slovensko-italijanske meje med mejnima prehodoma Gorjansko na Krasu in Lazaret v slovenski Istri na drugi strani. Na vsem tem obsežnem ozemlju je bila edina velika vojašnica in garnizija JA v Ilirski Bistrici, v okviru katere je bila tudi tankovska enota. Ob meji z Italijo pa so bile le manjše obmejne vojaške enote, tako imenovani graničarji. In če vemo, da je bil cilj SLA izpolniti ukaz tedanjega

jugoslovanskega zveznega izvršnega sveta in zasesti mednarodne mejne prehode – v našem primeru z Italijo – potem je tudi vojaško neveščemu človeku jasno, kakšen pomen je imela garnizija JA v Ilirski Bistrici. Poveljnik Reškega korpusa, general-major Marjan Čad, po rodu Slovenec, sicer pa povsem jugoslovansko usmerjen vojaški starešina, je očitno prehitel povelje tedanjega zveznega premiera Anteja Markovića in se odločil, da s svojimi enotami zasede mejne prehode z Italijo "dan prej", ne pa 27. junija, ko se je – še vedno – uradno začela agresija na Slovenijo. General Čad je ob peti obletnici vojne za Slovenijo v pogovoru, ki ga je za Radio Koper z njim opravil urednik Leon Horvatič, zatrdil, da se je odločil za akcijo dan prej, ker je hotel preprečiti nevšečnosti in morebiten hujši odpor tedanje slovenske TO, če bi njegove enote krenile proti italijanski meji 27. junija.

Ta kratki vložek je bil potreben za razumevanje tedanjih razmer, saj je nesporno dejstvo, da sta v sredo, 26. junija 1991, ob 13.10 krenili iz Ilirske Bistrice proti meji z Italijo dve oklepni koloni JLA. O tem imamo pisno poročilo tedanje UNZ, danes PU Postojna. To poročilo je gotovo zelo zanesljiv vir, saj so ga sestavljali miličniki in njihovi sodelavci na terenu. V tisti koloni, ki je prek Ribnice, Vremske doline, Divače in Lokve odpeljala proti mejnemu prehodu Lipica, je bilo šest tankov in nekaj malih vojaških tovornjakov, v koloni, ki je odšla prek Podgrada in Kozine na mejni prehod Krvavi Potok, pa sedem tankov in šest raketnih transporterjev z raketnima rampama, vendar brez raket. Zraven je bilo še nekaj drugih bojnih vozil. Prva kolona je bolj ali manj neovirano prevozila ozemlje bistriške občine, drugo pa so poskušali ovirati predvsem s tovornjaki Cestnega podjetja Koper in z nekaterimi delovnimi stroji. Te akcije je že usmerjala milica, vendar je oklepna kolona JA ovire v Podgradu, kjer so, mimogrede povedano, izbruhnile napetosti med pripadniki JA in domačini, kmalu razbila in se napotila proti meji.

V sredo, 26. junija, popoldne sta torej dve oklepni koloni JA zapustili območje ilirskobistriške občine in do večera že zasedli nekaj mejnih prehodov z Italijo. Zvečer pa je bila na Hribu svobode v Ilirski Bistrici, tako kot marsikje po Sloveniji, slovesnost ob razglasitvi samostojne slovenske države, tedanji predsednik občinske skupščine Stanislav Prosen pa je posadil lipo, simbol slovenstva.

Po prespani noči na 27. junij se je začelo zares. Ilirska Bistrica je bila v dopoldanskih urah prometno odrezana od sveta, saj so se na vseh najpomembnejših cestah pojavile zapore, ki so jih opravili predvsem tovornjaki cisterne že omenjenega podjetja Transport, delovni stroji in drugi tovornjaki. Najpomembnejši sta bili barijadi na dveh mostovih čez reko Reko, pri vasi Koseze na cesti Ilirska Bistrica–Reka in pri vasi Rečica na cesti proti Podgradu in Kozini. Ovire so bile tudi na drugih izhodih iz mesta, tako da je bila garnizija JA odrezana od svojih enot na meji z Italijo in korpusnega poveljstva na Reki. Začela se je psihološka vojna, ki bi se lahko kaj kmalu spremenila v oborožen spopad. Na obvozni cesti, ki pelje prek bistriškega pri-mestnega naselja Žabovica (Podgrajska ulica) in se pri vasi Dolnji Zemon priključi

magistralni cesti za Reko, je TO postavila avtocisterno z 20.000 litri goriva ter zagrozila oficirjem JA, da jo bo razstrelila, če jo bodo poskušali odstraniti. Iz oči v oči so si stali pripadniki TO, ki jih je vodil pokojni častnik Jadran Mršnik, in zelo prestrašeni mladeniči v uniformah JA s svojimi poveljniki, ki jih je množica prebivalcev tega dela mesta zmerjala in jih podila domov. Po nekaj urah napetosti je JA popustila in se z dvigalom vred vrnila v bližnjo vojašnico.

Verjetno z namenom prestrašiti Bistričane, ki so se nenavadno množično zbirali po mestu, je JA na križišče pri Mikozi na južnem izhodu iz mesta postavila tank s posadko. V dopoldanskih urah me je znanec, ki je delal v Rupci čez hrvaško mejo, obvestil, da enote JA odstranjujejo bivalne zabojnike, ki jih je Slovenija postavila na mejni točki pri vasi Jelšane. S terenskim vozilom enega od naključnih sodelavcev (tedaj so bili ljudje neverjetno pripravljeni sodelovati in pomagati) sva se prebila mimo cestne zapore do mejne kontrolne točke, ki so jo miličniki postavili dan prej, 26. junija. Ko sem hotel fotografirati nakladanje zabojnikov na tankovske prikolice, sta priskočila dva pripadnika JA in me z naperjenim orožjem ostro zavrnila. Nič mi pomagala niti rdeča novinarska izkaznica Zveze novinarjev Jugoslavije, s katero sem mahal. Izpod zaščitnih jopičev sem videl njune oficirske čine, čeladi pa sta imela potisnjeni na oči, verjetno, da ju ne bi prepoznal, saj sta bila očitno iz bistriške vojašnice (mimogrede povedano: žal mi je, da nisem fotografiral, ampak priznati moram, da me je bilo strah pred naperjenim orožjem oficirjev JA). Ko je pozneje država Slovenija generalu Čadu dokazovala njegovo izdajalsko dejavnost v času junjske vojne, mu je kot glavni očitek naprtila odtujitev slovenske lastnine (zabojnikov na mejni točki Jelšane), ki jo je dal odpeljati na Reko.

S tem napetostmi v Ilirski Bistrici še ni bilo konec. Okrog poldneva je enota JA obkrožila postajo milice v neposredni bližini vojašnice. Na srečo je prevladal razum in so se vojaki vrnili v vojašnico, ne da bi uporabili orožje. Vojni dogodki na Bistrškem pa so dosegli vrhunec 27. junija zvečer, ko se je pri vasi Koseze, le slab kilometer od Ilirske Bistrice, vnel resen spopad med posebnima enotama TO na eni ter pripadniki JA na drugi strani. Nekakšen uvod v spopad je bil poskus JA, da bi zajela občinski štab TO, ki je bil zbran v občinski hiši. Vojaki so bili razporejeni v bližnjem parku, vendar jih je odkril neki mimoidoči in obvestil štab, ki se je lahko pravočasno umaknil. Pri Kosezah je torej izbruhnil oborožen spopad, ki ga je tedanji poveljnik OŠ TO Mitja Derenčič pojasnil z poskusom zajetja generala Čada. Pozneje se je pokazalo, da je imel Derenčič napačne podatke, saj generala tedaj ni bilo v Ilirski Bistrici. Spopad je bil oster in za marsikaterega od udeležencev huda psihična preizkušnja. Ranjeni so bili na obeh straneh. Na naši strani poleg častnika TO Derenčina tudi vojak Robert Dovgan. Nekaj ranjenih je bilo tudi med pripadniki JA, vendar nisem nikoli izvedel natančnih števil.